

تقریر درس خارج فقه هوش مصنوعی - جلسه اول

موضوع: تحریر محل نزاع در مسئولیت پذیری هوش مصنوعی

استاد: آیه الله مفیدی (حفظه الله)

موضوع بحث

موضوع بحث «مسئولیت» است. صورت مسأله این است: اگر یک خودروی بدون راننده (خودران) که به وسیله هوش مصنوعی هدایت می شود مسبب حادثه شود، مسئولیت آن با چه کسی خواهد بود؟ چه کسی خسارت را پرداخت می کند؟ مثلاً اگر منجر به قتل شد، دیه بر عهده چه کسی است؟

مقدمات بحث

بحث استناد در موضوع فقهی ضمان

«استناد» در بحث فقهی ضمان یکی از موضوعات ضروری است. هنگام بروز «تلف»، فردی که این تلف «مستند» به او باشد، «ضامن» است و باید تلف را جبران کند. به این فرد «مُتلف» گویند. مانند فردی که در حالت خواب سبب شکستن لیوانی شود، اگر چه معصیتی واقع نشده، ولی چون تلف به او مستند است، ضامن بوده و باید جبران کند.

مثلاً اگر خودرویی تصادف کند، مأمور بررسی اول به سراغ چراغ خودرو نمی رود که ببیند روشن بوده یا نبوده است. بلکه ابتدا نگاه می کند تصادف در روز اتفاق افتاده یا در شب. چرا که اگر روز بوده، چراغ خودرو تأثیری نمی توانسته در بروز حادثه داشته باشد. برای پیجویی مستند و رمز وقوع حادثه باید مراحل عقلایی طی شود. روند بررسی استناد از این رو، اهمیت فراوانی دارد.

ضرورت تحریر دقیق محل نزاع

در تمام مباحث فقهی ابتدا ضرورت دارد محل نزاع، مصب آن و موضوع مورد بحث به دقت بررسی و روشن شود. به عنوان مثال برای تشخیص مصب استناد اگر حال روحی فردی خراب شده و بدون اختیار چاقویی را برداشته و قتلی انجام داده. ابتدا ذهن متوجه افرادی می شود که مسئول نگهداری چاقو بوده اند، وقتی می دانستند در این منزل فردی زندگی می کند که تعادل روحی ندارد، ملزم بودند آن را در کمدی که قفل دارد نگهداری کنند. پیش از آن که آن فرد را مقصر بدانیم، اگر فرد دیگری باشد که اقوی است در این که حادثه به او مستند شود، او را مقصر تلقی می کنیم. آیا در این حادثه، ذهن کسی این سمت می رود که بهر سیم چاقو را از کدام مغازه خریده اند، تا فروشنده چاقو یا تولیدکننده آن را مقصر بدانیم؟

فرض اول: اقدام عمدی برنامه نویس

برنامه ها و نرم افزارهایی که نوشته می شود نیز مشابه همین مثال است. زبان های برنامه نویسی ای وجود دارد که بر اساس کدی که برنامه نویس می نویسد محصولی را ارائه می کنند. تمام مراحل تقصیر و قصد و خطا را به راحتی می توان برای این برنامه نویس نیز در نظر گرفت و حالت های مختلفی پیدا می شود.

یک فرض این است که برنامه نویس به صورت تعمّدی کدهایی را در نرم افزار هوش مصنوعی قرار می دهد که اقدام به

قتل فردی خاص نماید. این‌جا مشکلی نیست و روشن است قتل مستند به چه کسی است. هیچ بحث فقهی ندارد و برنامه‌نویس باید قصاص شود. اگر قاصد فعل بود، ولی قاصد نتیجه نبود، تبدیل به قتل شبه عمد می‌شود. اگر هم نه قاصد فعل بوده و نه قاصد نتیجه، قتل به خطای محض می‌شود. محل نزاع ما این فرض نیست.

فرض دوم: یادگیری ماشینی

محل نزاع ما در جایی است که خود ماشین بدون اطلاع و قصد برنامه‌نویس در روند یادگیری خود مسیری را طی کند که منجر به حادثه‌ای مانند قتل شود. مانند رباتی که مجهز به هوش مصنوعی عمومی رفتارگرایانه است. به این معنا که تست تورینگ را با موفقیت پشت سر گذاشته است، تستی که ماشین در آن به نحوی رفتار کند که تفاوتش از انسان مشخص نباشد. تست اتاق چینی را هم گذرانده باشد.

مباحث فلسفی این نوع هوش مصنوعی را در جلسات بعد عرض خواهیم کرد. اجمالاً بدانیم که طبق نظر ما واضح است که بشر نمی‌تواند با رایانه‌های دیجیتالی امروزی که نرم‌افزار روی آن‌ها اجرا می‌شود به هوش مصنوعی عمیق و هوش مصنوعی دارای آگاهی دست یابد. مگر رایانه‌های کوانتومی که در آینده خواهد آمد و به جای بیت از کیوبیت استفاده می‌کنند. آن‌جا هم دو بحث دارد که بعدتر عرض خواهیم کرد.

در این مرحله فقط فرض می‌کنیم. اگر این ربات بعد از پایان کار برنامه‌نویس و گذراندن تست تورینگ و اتاق چینی، خودش توانست سرقت مسلحانه را فرا بگیرد، رفتاری که برنامه‌نویس آن را بلد نیست و بعد از اطلاع هم حاضر به انجام آن نیست. محل نزاع ما در این نوع مسائل است. اگر این ربات خودرویی را سرقت کرد و مالک آن را هم به قتل رساند. این قتل مستند به چه کسی است؟

در بحث فقهی از مسئولیت‌پذیری هوش مصنوعی دقیقاً از همین فرض بحث می‌کنیم که ماشین خودش بدون دخالت برنامه‌نویس ترفند کار را فرا گرفته و اقدام کرده باشد.

جدول استناد

در آینده بحث، تمام حالاتی که داخل در محل نزاع باشد را احصاء و ذکر می‌کنیم و در جدولی مشخص خواهیم کرد که در هر کدام استناد به چه کسی است و با چه سهمی. زیرا استناد «نقطه‌ای» نیست، بلکه «توزیع‌پذیر» است. بنابراین ابتدا باید تمام عناصری را که می‌توانند در استناد دخالت داشته باشند پیدا کنیم و سپس سهم تأثیر و حضور هر یک در نتیجه را مشخص کنیم. قصد ما این است که همین کار را در مسئولیت‌پذیری هوش مصنوعی انجام دهیم. یعنی با تنظیم جدول استناد، ذره به ذره سهم هر عنصری که دخیل باشد در رخداد را حتی در حد نیم درصد مشخص می‌کنیم.

پایان بحث

۱. موضوع بحث

۲. مقدمات بحث

۲/۱. بحث استناد در موضوع فقهی ضمان

۲/۲. ضرورت تحریر دقیق محل نزاع

۲/۳. فرض اول: اقدام عمدی برنامه‌نویس

۲/۴. فرض دوم: یادگیری ماشینی

۲/۵. جدول استناد

